

Ὅχι λέγει ὁ Ἀριστοτέλης· ὄχι, φωνάζει ὁ ὀρθὸς λόγος. Καθὼς ὁ καλὸς στρατηγὸς νικᾷ καὶ μὴ ὄχι πολλὰ καλοὺς στρατιώτας, καὶ ὁ καλὸς σκυτοτόμος ἐξεύρει νὰ κατασκευάζῃ ὑποδήματα καλὰ καὶ ἀπὸ κοινὰ δέρματα, παρόμοια καὶ τοῦ καλοῦ τεχνίτου τῆς ἀρετῆς τόσον πλέον διαλάμπουν αἱ πράξεις, ἔσον εἶναι χειρότερα ἢ ὀλιγώτερα τὰ ὄργανά του (1). Ποῦποτα δὲν ἐλαμψε τοῦ σωκράτους ἢ ἀριτῆ τόσον, ἔσον ἐλαμψεν εἰς τὴν φυλακὴν, ἔπει κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ κερασμένον ἀπὸ τοῦς ἀνόμους τοῦ κριτᾶς φαρμακερὸν ποτήριον, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνεργῆ καὶ νὰ διδάσκῃ τὴν ἀρετὴν.

Ἐὸ πλείοστον ἕως μέρος τῶν δυστυχιῶν διὰ τὰς ὁποίας αἱ ἀνθρωποι ἀναγκάζονται ν' ἀφῆσωσι τὴν ἀρετὴν, προέρχεται ἀπὸ τὴν πολιτικὴν αὐτῶν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο βλέπομεν πλείοστους κακίους εἰς τὰ βάρβαρα παρὰ εἰς τὰ φωτισμένα, καὶ ἔτι πλείοστους εἰς τὰ δουλωμένα παρὰ εἰς τὰ ἐλεύθερα ἔθνη. Τῆς ἀρετῆς τὸ φυτόν οὔτε βλαστάνει οὔτ' αὐξάνει, ἐν δὲν ἔχη γεωργὸν τὴν ἐλευθερίαν· καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι θυγάτηρ τῆς εὐνομίας. Τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι τοῦ δούλου αἱ πράξεις εἶναι πάντοτε κακαί· ἔχει καὶ αὐτὸς ἡμέρας, ἔχει ὥρας καὶ στιγμὰς, ὅτε κάμνει τὶ ἐνάρτερον ἔργον. Ἡ ἀρετὴ ὁμως δὲν στέκει εἰς μίαν ἢ ὀλίγας τινὰς πράξεις γινεμένας ἐμπαρόδῳ καὶ κατὰ τύχην (ὡς ἀκούονται πολλάκις καὶ ἀπὸ μεθυσμένων στόματα λόγοι νηστικῶν ἀνθρώπων), ἀλλ' ὑποθέτει συλλογισμὸν, βούλευσιν, καὶ προαίρεσιν ἐλεύθερον, βεβούαιαν καὶ ἀρατακίνητον (2), ὥστα παντοῦ καὶ πάντοτε, ἔταν συμβαίη κρίσις δύο πράξεων, νὰ προκρίνη τὴν καλὴν· ἔπει ἀπαντᾷ δύο δρόμους ἀγωγῆς, ὄχι μόνον νὰ διακρίνη τίς εἶναι ὁ ἀπλανῆς, ἀλλὰ νὰ ἔχη καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὸν καὶ ἔχει ἄλλην νὰ βελτίσῃ. Ὑποθέτει ἀδιάκοπον σειράν καλῶν πράξεων, ἧτις δὲν ἀπεντάται πλὴν ἀπὸ μακρῶν μελέτην καὶ συνήθειαν. Καὶ τῆς συνήθειας ταύτης μόνος διδάσκαλος εἶναι ἡ καλὴ νομοθε-

(1) « Τὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν καὶ ἐσφρονεπάτας οἰόμεθα τὰς ν τύχας εὐνημημένως φέρειν, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αἰεὶ τὰ κάλλιστα » πράττειν· καθάπερ καὶ στρατηγὸν ἀγαθὸν τῷ παρόντι στρατοπέδῳ » χρῆσθαι πολεμικιώτατα· καὶ σκυτοτόμον ἐκ τῶν δοθέντων σκυτῶν » κάλλιστον ὑπόδημα ποιεῖν » Ἡθικ. Νικομαχ. σελ. 16.

(2) Ἰδ. Ἡθικ. Νικομαχ. Β, δ', σελ. 27.

οία (1), ἤγουν τοιαύτη νομοθεσία, εἰς τὴν ἐποίαν ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου νὰ ᾖ ἀνενόητος ἀπὸ καθένα, ἔταν αὐτὸς δὲ ἐνοχλῆ κινῆσαι τοιαύτη νομοθεσία, ἔπου ἔχει μόνον εἰ κατὰ μέρος πολῖται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες καὶ λειτουργοὶ τοῦ πολιτεύματος, νὰ μὴ δίδωσι κακίας παραδείγματα.

Ὁ πλέον δίκαιος πολίτης κινδυνεύει νὰ φθαρῆ, ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς ἀμείσως γινουμένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας τοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ ὁσάκις τὸ σολίτευμα ἀδικεῖ ἄλλων ἐθνῶν πολιτείας. Καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον ν' ἀποφύγη δὲν ἐμπόρει, ἂν δὲν ἔχη τὴν ἐλευθερίαν νὰ μὴ συναργῆ εἰς τὰς ἀδικίας τῶν ἀρχόντων του. Ὡς ἀξίωμα γεωμετρίας πρέπει νὰ πιστεύεται τοῦτο, ἡ δίκαιος ἀρχόντης πρέπει νὰ ἔχη τὸ ἔθνος, ἢ νὰ συναδικῆ μ' αὐτῷ, μέσον τούτου δὲν δίδεται.

Ἐάν ἀκριτοῦς τις περὶ τούτου, τὸν ἐρωτῶ, ἴΤι κάμνει βασιλεὺς, ἢ ἡγεμῶν, ἢ ὅστις δὴποτε ἄρχων πολιτείας, ἔταν στέλλῃ πολλὰς χιλιάδας στρατιωτῶν εἰς πόλεμον ἀδικόν; ἴΤι ἄλλα ἔχει ν' ἀποκριθῆ παρὰ τοῦτο; ὅτι τῆς χιλιάδας πολιτῶν μεταθάλπει εἰς ληστὰς καὶ φονέας. Ἰὸ φορικτὸν τοῦτο κακόν (γίννημα τοῦ χωρισμοῦ τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ τῆν Ἰθικῆν) εἰς τὰ εὐνομούμενα ἐλεύθερα ἔθνη δὲν ἔχει χιόρον.

Ἄλλὰ ἵπου εὐρίσκειται τόση ἐλευθερία, ἱκανὴ νὰ ἐνώσῃ τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἰθικὴν; εἰς καὶν ἔθνος ἀπὸ τὰ παλαιὰ δὲν εὐρέθη, οὐδ' ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθῆ πρὸ τῆς εὐρέσεως τῆς τυπογραφίας. Τὰ θείον κῆρυμα τοῦτο ἦτον ἀπαρκειτῆτως ἀναγκαῖον εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ λογικῶ μέρους τῆς ψυχῆς μας. Ἰθεν ἀντὶ νὰ καταγορήσωμεν τοὺς παλαιούς, ὅτι δὲν ἀπέλαυσαν τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν, χρειαστῶμεν νὰ θαυμάζωμεν ἕσα ἐκατόμησιν καὶ χωρὶς τὴν βιηθίαν τῆς τυπογραφίας, ἐπειδὴ καὶ μετὰ σχεδὸν τετρακῆσιν ἔτη ἀποῦ τὴν ἀπεικτῆταμεν, δὲν ἐδυνάθη σήμερον ἀκόμη νὰ φέρῃ τὴν εὐδαιμονίαν, πλὴν εἰς ὀλίγα τινὰ ἔθνη. Καὶ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μάς βάλῃ εἰς μεγάλαν ἀπορίαν. Ἢ ἐξημέρωσις τῶν ἀνθρώπων δὲν ὁμοιάζει τῶν ἀγρίων θηρίων τὴν ἡμέρωσιν, τοῦτα κινδύνει μόνον ἀπὸ πάθη

(2) «Οἱ γὰρ νομοθεταὶ τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἔστιν, ἔσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν, ἀμαρτάνουσι, καὶ διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας, ἀγαθὴ φύλης.» Ἰθικὴ Νισολ. σελ. 23.

τὰ ἐπιεῖα εὐκλεα μαλάσσονται· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὰ πάθη ἔχει καὶ ἐπιλον φειθερὸν τὴν νεῦν, ὅστις ἀφ' ἑῶ μίαν φοράν γενῆ σύμμαχος τῶν παθῶν ἐπινοεῖ πανταίως μηχανὰς νὰ τὰ πληρώσῃ, ἕως νὰ κατασταθῇ καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων ἀγριώτερος (1). Καὶ τοῦτο μὲν συμβαίνει εἰς καθένα χωριστὰ, ἀλλ' ὅταν ὅλη πόλις, ἢ ἔθνος ὁλόκληρον, τρέφῃ, πολλοὺς τοιοῦτους, τότε τὰ πάθη γίνονται ἀλιθινὴ πολυκέφαλος Ἵδρα, τόσον πλέον δυσκαταμάχητος, ὅσον εἶναι πολυάνθρωπότερον τὸ ἔθνος, ἕσον πλειότερα ἄλλα ἔθνη τὸ περικυκλόνουσι ἑμιά του.

Μὴν ἀπιλπιζόμεθα ὁμῶς διὰ τοῦτο. Ἐάν τῆς τυπογραφίας ἡ πρόοδος ἠργαστέρησ' ἕως τῶρα, ἐφάνη ὁμῶς ἀδιάκοπος· καὶ ἕσον περαιτέρω περιχωρεῖ, βλέπεμεν ὅτε τόσον πλέον ταχύνει τὸν δρόμον τῆς. Ἀπ' ἐπι ἐνέργησε μέχρι τῆς σήμερον, μᾶς συγχωρεῖται νὰ συμπεράνωμεν τί δύναται καὶ τί μίλλει νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς. Εἰς τετρακοσίων ἐτῶν διάστημα ἀπὸ τῆς εὐρέσεως αὐτῆς, πολὺ πλειότερον ἐκατόρθωσεν εἰς τὰ τελευταῖα πενήτηντα παρὰ εἰς τὰ πρὸ αὐτῶν ἑπταπλάσια· ὅ,τι πρὸ πενήτηντα ἐτῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γαλήνη χωρὶς κίνδυνον ζωῆς, τὸ διαλαλεῖ σήμερον ἀκινδύνως τῆς τυπογραφίας ἢ ἀλπιγῆς. Ἡ μόνη μεταβολὴ τῶν ἡθῶν τῆς ἐνομαζόμενης φωτισμένης Εὐρώπης ἀρκεῖ νὰ δείξῃ τοὺς καρποὺς τῆς τυπογραφίας. Παύλας ἡγεμονικᾶς αὐλᾶς, τὰς ὁποίας ἡ ἰσσορία μᾶς παρασταίνει ἄς ἀσελγείας ἀναισχύοντος παραδείγματα, μετέβαλεν ὁ ἐκ τῆς τυπογραφίας φωτισμός εἰς σεμνῶν ἡγεμόνων κατοικίας· καὶ τοὺς ἱερωμένους ἐκχυσεν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης νὰ ἔχωσιν ἰδίως αὐλᾶς, ἢ νὰ γίνωντ' αὐλικεῖ, καὶ παύλας (τίς ἤθελε τὸ πιστεύσειν!) συνεργεῖ τῆς ἀνεμίας τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων. Ἰῶν ὑποκριτῶν τῆς ἀρετῆς ὁ ἀριθμὸς ὀλιγοστεύει καθημέραν· καὶ αὐτῆ τοῦ κοινῶ λαοῦ ἢ πρὸς αὐτοὺς σήμερον ἀδιαφορία (τοὺς ἐποίους δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς ἀπὸ ἐπρασκύνει ὡς θεοὺς) δείχνει, ὅτι ἡ τυπογραφία ἐφώτισεν ἀκόμη τὸν κοινὸν λαόν. Καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἐπίκαιον πρὸ μικροῦ ἔκαμεν εὐφρασεστάτην παραβολήν ἕνας ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς Γάλλους, ἡ τυπογραφία ἀνανεύει καθημέραν τὸ θαῦμα τῆς Πεντηκостаῆς. Δι' αὐτῆς

(1) « Ἐλάττεν δὲ θηριότης κακίης... μυριοπλάσια γὰρ ἂν κακὰ » ποίησαιεν ἄνθρωποις κακὸς θηρίου. » Ἠθικ. Νικημαχ. Ζ, ε'. Ἰδε καὶ Πολιτικ. Α, ε, 12. Παράδειγμα καὶ ἀπόδειξις τούτου, ἕσον κάμνουσιν σήμερον αἱ Γαλλοὶ.

καταβαίνει εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων ἢ γινώσκει τῆς ἀληθείας μὲ τὰ-
σα μέσα, ὅσαι εἶναι τῆς Εὐρώπης καὶ γινώσκει εἰς τὰς ὁποίας ἐκδίδονται βιβλία
(1). ἂν καί μιν τὴν περασμένην ἑκατονταετηρίδα, καὶ σήμερον ἀνεμπει-
δίστως γινόμεναι ἀλλεπάλληλοι ἐκδόσεις τῶν φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων,
μαρτυροῦν, ὅτι μετὰ τὴν ταλαιοποίησιν πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν,
ἔφθασε τέλος πάντων ὁ καιρὸς νὰ ἐνωθῆ καὶ ἡ πολιτικὴ μὲ τὴν Ἱστορίαν, διὰ
νὰ γενῆ ἀληθῶς Βιωτικὴ.

Ἄπὸ τόσα μέσα, ὅσα μᾶς ἐχάρισεν ἡ τυπογραφία, ἀπαραίτητως ἀνα-
γκαῖα εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς τέχνης τοῦ βίου, ἴσως εἶχαν οἱ παλαιοί,
Ὀλίγα βιβλία τῶν φιλοσόφων, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Θέατρον.

Ἐὰν βιβλία τῶν φιλοσόφων, εἶμι μόνον ἦσαν ὀλίγα, ἀλλ' ἐγένοντο καὶ εἰς
ὀλίγους γνωστὰ, διὰ τὴν δυσκολίαν τῆς ἀντιγραφῆς καὶ τὸ πικυδάπανον
τῆς ἀποκτήσεως. Διὰ νὰ εἶχη τις ὀλίγα βιβλία, ἔπρεπε νὰ ᾔνοι ὑπέρπλου-
τος· διὰ μόνον τρία συγγραμμάτια Πυθαγορικὰ ἐπλήρωσαν ὁ Πλάτων
ὅσα (2) σήμερον ἀρκοῦν εἰς ἀγορὰν τριῶν χιλιάδων καὶ ὁ Στωϊκὸς Κλεάνθης,
μὴ ἔχων ν' ἀγοράσῃ τὰ εἰς γραφὴν ἀναγκαῖα, ἔγραψ' ὁ ταλαίπωρος εἰς
ἔστρακα καὶ βοδίων ὠμοπλάτας (3). ὁ κοινὸς λαὸς, ἔστις ἔχει μάλ-
ιστα χρεῖαν τῆς ἐδηγίας τῶν φιλοσόφων, δὲν ἐγνώριζεν ἔλθετα τὰ βι-
βλία των, οὐδ' ἂν τὰ ἐγνώριζεν ἐδύνατο νὰ ὠφελυθῆ πολὺ ἀπ' αὐτὰ, καὶ
διὰ τὴν ἀμελεδίαν (4) τῶν βιβλίων, καὶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν νὰ κρίσῃ

(1) L'art de l'imprimerie renouvelle chaque jour le miracle de la Pentecôte, et fait descendre la vérité en forme de langues de feu sur la tête de tous ses apôtres. E. JOUY, la mo-
rale appliquée à la politique, tom. II, pag. 283.

(2) Ἐκατὸν μᾶσι, ἔχουν σχεδὸν ἐννέα χιλιάδας φράσεων. Ἰδ. Διογ.
Λαέρτ. γ. §. 9.

(3) « Τούτων φασὶν εἰς ἔστρακα καὶ βοῶν ὠμοπλάτας γράφειν, ἀπερ ἦ-
κουε παρὰ τοῦ Ζήνωνος, ἀπορίας κερμάτων, ὥστε ὠνήσασθαι χαρτία. » Διογ.
Λαέρτ. ζ, §. 174.

(4) Πρῶτος ὁ Ἀριστοτέλης ἔθελε μέθεδον εἰς τὰ συγγράμματά του· καὶ
μ' ὅλον τοῦτο βλέπομεν πόσον ὑποδειστέρα εἶναι ἡ μέθοδος τοῦ παραδει-
γματικῆ πρὸς τὴν μέθεδον τῶν νεωτέρων. Διὴ παραξενίζομεθα μὴδ' εἰς τοῦτο
ὅσο πρᾶγματι εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν μέθεδον, πρῶτον ἀληθειῶν ὅλη

μεταξύ τῶν φιλοσοφικῶν αἰρέσεων, ποία ἀληθῶς ἐδίδαγμα τὴν Βιωτικὴν. Πρώτος τρίτον καὶ βικρύτερον ἀτύχημα τοῦ σοφιστῆ, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐγαμίσθη τότε ἡ Ἑλλάς, καὶ τῶν ὁποίων ἔργον ἦτο νὰ σείωσι τὸ θιμίλιον τῆς Βιωτικῆς· ἐπειδὴ κατὰ τὸ πολυθρόλλητον σῆμα τῶν νόμων καλῶν καὶ νόμων κακῶν, ἡ ἐξαιρέσις σχεδὸν πάντα διαφέρει μεταξύ κακίας καὶ ἀρετῆς, μεταξύ κακοῦ καὶ χρηστοῦ πολιτοῦ. Ἐμιναν λοιπὸν εἰς τὸν κοινὸν λαὸν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Θέατρον, οὗ διδασκαλεῖα τῆς πολιτικῆς διαγωγῆς του.

Εἰς τὴν Ἑλληνιστὴν εἰ διδάσκαλοι του ἦσαν οἱ δημαγωγοί· οὐ κακοὶ διδάσκαλοι, ἀλλ' ὠρσίαζαν εἶναι τὸν Δημοσθένην καὶ τοὺς ὁμοίους τοῦ Δημοσθένους. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν φίλων τῆς πατρίδος τῶν δημαγωγῶν ὑπερίσχυον εἰς τὰς ἀκὰς τοῦ λαοῦ εἰ ἐξαιρέταται τῆς πατρίδος των προδοτικῆ. Καὶ πῶς ἐπὶ τῆς ἐξαιρέσεως νὰ συμβαίη, ἵνα ἐκκλησιαζάντων εἶναι οἱ πολῖται χωρὶς ἐξαιρέτη, καὶ οὐ μέρους πολιτῶν ἐπληγμένων ἀπὸ τοῦ λοιποῦ, ὡς ἐπίσταται σήμερον εἰς τὰς κοινοβουλευτικὰς πολιτείας.

Οἱ Κομμικοὶ ποιηταὶ ἤθελαν διορθώσαι τὰ ἦθη καὶ τὴν πολιτείαν τῆς πατρίδος, εἴναι εἰς τὸν τῆς ἀναγκίας εἰς τὴν σκηνὴν ἐλευθερίας. Δὶν εἶδαν τὴν ἀπόλυτον βασιλευστικὴν ἐξουσίαν νὰ διασώρῃται ἀνεμεχθεῖ τοὺς πολῖτας ἀπὸ νὰ κομφοδῶσι γενικῶς τῶν πολιτῶν τὴν κακίαν. Κοὶ ὑπεμονή, ἀν' ἐπεριωρίζετο ἡ κακὴ τὴν γλώσσαν εἰς μόνους τοὺς κακοὺς πολῖτας· ἵνα ὁ θεατριστὴς ἤθελε γεννήσειν εἰς τὰς ψυχὰς των τὴν σωτήριον σίτησιν καὶ μετάνοιαν. Ἀλλ' ἡ κομφοδῶσις καὶ τοὺς χρηστοὺς πολῖτας, εἶδαν ἀφροσύνην εἰς τοὺς κακοὺς νὰ γίνωνται ἀκαταχρηστικότεροι καὶ ὑπερβαίνει πᾶν πᾶν νὰ ἐντρέπεται τῆς δόξης ἢ κλέως, ἀκούων τὸν ὄνομα του εἰς τὴν σκηνὴν, ὅπου ἐπαινετο ὡς λαοπλόκος καὶ ὁ μίγας τῆς Βιωτικῆς διδάσκαλος Σωκράτης (1). Τὸ θέατρον τότε μόνον θιραπέει τὰς κακίας, εἴταν τῆς πολεμῆ, χωρὶς νὰ ὀνομάζῃ τοὺς κακοὺς. Διότι τότε μόνον βάλ-

ἡ ἀλλή, καὶ δεύτερον κρίσις νὰ τῆς μετάνοιαν καὶ νὰ τῆς μετάνοιαν καὶ νὰ τῆς μετάνοιαν πᾶσαν μίαν εἰς τὸν αἰετὸν τόπον μὲ τὰς συγγενεῖς τῆς ἀλλοτῆς ἀληθοῦς. Ἡ πολλὴ ὕλη ἀναγκάζει τὴν κρίσιν νὰ εἶναι μέλλουσα, διὰ νὰ φέρῃ τὴν σύγχυσιν καὶ ἡ μέθοδος πάλιν ἀναγκάζει τὴν ὕλην. Μία χωριστὴ ἀλλοτῆς, ἀγωνοῦ εἰς τὸ φαινομένον, γέννησιν πολιτῶν ἀληθείας, εἴταν εὐτυχεῖς μὲ γαιτῆσις ἀλλήν ἀλλοτῆσαν.

(1) Ἴδτε τὰς Περικλέους καὶ τοὺς Ἑπιπέτους τοῦ Ἀριστοφάνους.

λει τὸν καθένα εἰς ὑποψίαν νὰ λέγη, ἢ Μήπιος εἴμ' ἐγώ; ἀλλ' ἔταν ἄνομάξη
 ἕνα καθείς ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ἔχει νὰ παρηγορηται, λέγων τὸ, Δὴν εἴμ' ἐγώ.

Ὅλα ταῦτα τὰ ἐμπόδια, ἢ καὶ τὸ πλείοτερον αὐτῶν μέρος, ἠφανίσθησαν
 τὴν σήμερον, χάρις εἰς τὴν τυπογραφίαν! Οἱ φιλόσοφοί μας δὲν διχο-
 νοοῦν πλέον εἰς τὸν ὄρισμὸν τῆς ἀρετῆς, οὐδὲ φιλονεικοῦν περὶ τῆς
 εὐδαιμονίας καὶ τοῦ ἐσχάτου ἀγαθοῦ, τοῦ ἐποίου τὴν ἀπόλαυσιν
 ἐπιθυμοῦμεν εἶναι καὶ τῶν φιλοσόφων αἱ διδασκαλίαι, ἐδηγοῦν καὶ
 τοὺς ἠγαθόνας καὶ τοὺς λαοὺς ποῦ πρέπει νὰ ζητῶσι τὸ ἐσχάτον ἀγα-
 θὸν ταῦτο. Αὐτὸ δὲν εὐρίσκεται οὐτ' εἰς τὴν ἡδονὴν τῶν Κυρηναϊκῶν
 καὶ Ἐπικουρείων φιλοσόφων· διότι ἔστις τὴν θεωρεῖ ὡς ἐσχάτον ἀγαθόν,
 ἐξανάγκης ἀμελεῖ τὴν ἀρετὴν οὐτ' εἰς τὴν ἀπάθειαν ἢ ἀναληγησίαν τῶν
 Στωϊκῶν· ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκδυθῇ τὰ πάθη τοῦ ὁ ἄνθρωπος.
 Ἐπὶ τῶν Κυρηναϊκῶν ἡ αἵρεσις κινδυνεύει νὰ μεταβάλλῃ τὸ πολιτικὸν ζῶον
 εἰς κτήνος· εἰ Στωϊκοὶ ἐσπεύδασαν νὰ τὸ κάμωσι θεόν· ἤγουν ἐχώρισαν
 καὶ εἰ δύο τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν. Οὐτ' οἱ ἀσχολοῦμενοι εἰς
 μόνον τὰς ἡδονάς, οὐτ' οἱ φεύγοντες αὐτάς χωρὶς διάκρισιν ἐμποροῦν
 ποτὲ νὰ συζητήσωσι πολιτικῶς. Ὁ χωρισμὸς οὗτος τῆς Πολιτικῆς ἀπὸ
 τὴν ἠθικὴν ἠνάγκασε τοὺς Στωϊκοὺς νὰ χωρίσωσι καὶ τὰς ἀρετάς εἰς
 δύο, ἐνομάζοντες τὰς ταπεινάς (καὶ τριαῦται κατ' αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ
 ἦναι τῶν ἀπαθῶν καὶ ἀναληγῆτων αἱ ἀρεταί) Κατορθώματα
 (rectitudes, virtues), καὶ τὰς λοιπὰς ἕλας Καθήκοντα (devoirs),
 ἤγουν νὰ χωρίσωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις ἀνθρώπων,
 τὴν μίαν τῶν, ἔσσι προθύμως πληροῦνον τὰ εἰς αὐτὴν χρεωστεύμενα,
 καὶ τὴν ἄλλην τῶν ἀνεκτῶν, ἀνθρώπων ἐπιτιμωσιτέρων νὰ ζῶσι εἰς
 τὰς ἐρημίας παρὰ νὰ κατοικῶσι πόλεις.

Ἡ περὶ τῆς ἡδονῆς δοξα τῶν Στωϊκῶν ἐπέρασε καὶ εἰς πολλοὺς
 χριστιανοὺς τῆς ἠθικῆς διδασκαλοῦς. Αὐτοὶ ἐσπούδασαν ὅχι μόνον νὰ
 ἐξορίσωσιν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἡδονὴν, ὅταν ἢ ὀρθοκεία ἀπαγορευθῇ
 μόνον τὴν κατάχρησιν οὐτῆς, ἀλλὰ νὰ καταστήσωσι (χωρὶς νὰ τὸ
 θέλωσι) καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθοκείαν μισήτην μὰ τὰς ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐγ-
 κωμιαζομένας σωματικὰς γυμνασίαις (1) καὶ σκληραγωγίαις τινι. Τσιαῦτη

(1) » Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραῶδαις μύθους παραιτοῦ· γυμναζε
 » δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσεβείαν· ἢ γὰρ σωματικὴ γυμνασίαι πρὸς ὀλίγον

Διδασκαλία, ἂν εὐτυχῆται νὰ λάβῃ πολλοὺς προσηλύτους, ἔμπαρτι νὰ γεμίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ πολλοὺς Καπουταίνους, ἀλλ' ὅχι, ἀπὸ ἀνθρώπους ἰκανοὺς νὰ ἐνώσωσι τὴν Ἠθικὴν μὲ τὴν Πολιτικὴν. Νὰ φεύγωμας τὰς ἡδονὰς, μᾶς φωνάζουν· πολὺ πλεον ἤθελαν μᾶς ὠφελῆσαι, ἂν μᾶς ἐδίδασκον. Νὰ διαλέγωμας τὰς ἡδονὰς. Ἐἴ συμβαίνει ἀπὸ ταισῦτην διδασχίν; ὁ διδασκόμενος μανθάνει πάραυτα, ἔτι ἢ ἐκλογὴ ὑποθέτει καλὰς καὶ κακὰς, ὠφελίμους καὶ βλαβεράς ἡδονὰς· καὶ κατὰ τοῦτο ἔμπαρτι νὰ βυθμίσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ βίου του. Ἐἴ συμβαίνει ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν ἐκείνων, τὴν ἄλογον, λέγω, κατὰ τῶν ἡδονῶν καταδρομὴν; Ἐπειδὴ ὁ διδάσκαλος, ὡς ἀνθρώπος, δὲν ἔμπαρτι νὰ ἐκδυθῇ ὁλότελα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡδονῆς οὐδ' αὐτὸς· ἐπειδὴ ἀπολαύει πολλάκις τὰς ἀβλαβεῖς ἡδονὰς, καὶ παρασύρεται κάποτε (ὡς ἀνθρώπος πάλιν) καὶ εἰς κάρμιν ἀπὸ τὰς ὅχι πολλὰ ἐπαινετὰς, ἀρκεῖ νὰ τὸν παρατηρήσῃ ὁ μαθητὴς εἰς ταισῦτην κατὰτταν, διὰ νὰ ὑποπειθῇ ὅτι τὸν πλανᾷ, ἔταν τὸν διδάσκει νὰ φεύγῃ τὰς ἡδονὰς. Καὶ πῶς νὰ τὸν πιστεύσῃ! Ὅταν ἄλλα ἐνεργῶσι τὰ πάθη, ἄλλα διδάσκων εἰ περὶ τῶν παθῶν λόγοι, ὁ ἀνθρώπος πιστεύει πλείον τὰ πάθη του παρὰ τοῦ φιλοσόφου τοὺς λόγους· ἢ ἀλήθειαν μόνη ἰσχύει νὰ κάρμῃ τὴν διδασκαλίαν τοῦ πιστῆν (1)· μόνη ἢ ἀλήθεια ἐλπίζεται νὰ διαρθώσῃ τὸν ἀνθρώπον.

Καὶ εἰς τούτῳ φαίνεται πόσον ἕταρδύσκει ἢ Ἀριστοτελικὴ Ἠθικὴ τὴν Ἠθικὴν τῶν λοιπῶν παλαιῶν φιλοσοφικῶν αἰρέσεων. Αὐτὴ ὅχι μόνον συγχωρεῖ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαίως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν κρίνει τὰς ἡδονὰς. Λέγει τὰς αἰσχροὺς ἡδονὰς μᾶς παραγγέλλει νὰ φεύγωμας, ὡς ἡδονὰς ὅχι ὑγιεῖς, ἀλλὰ φθορῶντι λογισμοῦ

ἔστιν ὠφελίμος· ἢ δὲ ἐπίθετα πρὸς πάντα ὠφελίμος ἔστιν. » Πρὸς Τιμῶν. Α, δ, 7-8,

(1) « Οἱ γὰρ περὶ τῶν ἐν ταῖς πάθεσι καὶ ταῖς πράξεσι λόγοι ἕττιν » εἰσι πιστῶν τῶν ἔργων· ἔταν οὖν διακρινῶσι ταῖς κατὰ τὴν αἴσθησιν, » κατὰκρινόμενοι καὶ τέλειτις προσκινιροῦσιν· ὁ γὰρ φεύγων τὴν ἡδονὴν, ὀφθαῖς ποτε ἐπιέμενος, ἀποκλείνειν δοκεῖ πρὸς αὐτὸν, ὡς ταισῦτην εὐσάν » ἀπαταν· τὸ διορίζειν γὰρ εὖ εἰσι τῶν παλαιῶν. » Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομ. σελ. 183.

ζώου (1), ως εμπόδια τῶν πράξεων, διὰ τὰς ἐποικίας διακρίνεται ἀπὸ τὰ ἀλογα ζῶα. Καὶ ἐπειδὴ σκοπὸς τῶν τοιούτων πράξεων πρέπει νὰ ᾖ ἡ κοινὴ ὠφέλεια, ἔτσι ἡδοναὶ φέρονται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον, εἶναι ἔλαι ἀελαθεῖς καὶ συγγωρημέναι ἡδοναί. Ὅ,τι ὠφελεῖ τὴν πολιτικὴν ἑλλην κοινότητα, ἐκεῖνο συμφέρει καὶ εἰς καθὲν αὐτῆς μέλος χωριστά· καὶ τὸ συμφέρον τοῦτο ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ τὸ δίκαιον. Τὸ δίκαιον ἄρα εἶναι τὸ ὀληθές μέτρον καὶ κριτήριον τῆς ἡδονῆς· μόνη ἡ δικαιοσύνη ἰσχύει νὰ μᾶς φιλιώσῃ μὲ τούτους θεμίτους μας, καὶ ἀκολούθως νὰ μᾶς κάμῃ καὶ φίλους αὐτοῦς ἐκυτῶν, πούσονται τὸν φρικτὸν πόλεμον, ἔστις κατὰ πάσαν ὥραν καὶ στιγμήν βαρβαρίζει τὴν ψυχὴν τοῦ πλειονέστευ. (2) Εἰς τὴν δικαιοσύνην ἄρα περιλαμβάνεται ἔλαι αἱ καλὰ πράξεις τοῦ κοινικοῦ ζώου, εἴτε καθήκοντα, εἴτε κατερθώματα· ἀγαπᾶς νὰ τὰ ἐνεμάτῃς.

Ἐν δὲ δικαιοσύνης συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ᾖσι.

Μόνος δ' ὀρθὸς λόγος ἀρκεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἔλας τὴν ἀληθῆσαι ταύτην· ἀλλ' οἱ ἐπαγγελιδόμενοι χριστιανὶ ἔχουν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τὴν διδασχῆν. Αὐτὴ περιορίζουσα ἔλαι τὰς καλὰς πράξεις εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, ἔχουν τοιαύτην ἀγάπην, ἔτσι παρακλύθει τὸ ἴδιον συμφέρον (3), ἔτσι μύχεται τὸ κοινὸς εἰς ἔλας συμφέρον, ἔνωσε τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν, καὶ ἔδωκε τὸν ἀληθέστερον καὶ οὐνεματότερον ἐπιτηδὸν τῆς ἀρετῆς. Αἱ λοιπὰ περὶ αὐτῆς φιλοκαταί εἶναι ἀργῶν ἀνθρώπων ἀργεὶ λόγοι καὶ σοφίσματα, πλέον ἐπιτήδεια νὰ πλανήσασαι τὸν ἀνθρώπου, παρὰ νὰ τὸν χειροαγωγῆσασαι εἰς τὴν εὐδαιμονίαν.

Ἄλλη διαφορὰ δὲν μέλει μετ-ξὺ τῶν ὀρθῶν παρὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης γεννωμένην ἀπὸ τὰς διαφορὰς φύσεως καὶ οχέσεως τῶν ἀνθρώπων, ἔλας τὸ

(1) « Τὰς μὲν εὖν ἀμελεγευμέναις ἀισχράς, ὀλλαν ἔλας εὖ φαίεν ἡδονὰς εἶναι, πλὴν τοῖς διαφθαρημένοις. » Ἀριστοτελ. Ἠθικ. Νικομαχ. I, 6, σελ 197.

(2) Ζωορτετέρα καὶ φρικωδέστερα εἰκόνα τοῦ πολέμου τοῦτου δὲν πιστεύω νὰ ἐξωγράφωσεν ἄλλος παρὰ τὸν Ἀριστοτέλην (Ἠθικ. Νικομαχ. σελ. 174-175, 177). Μὴ ἀμελῶσαι εἰ νῆσαι, ὅτων ἀκόμη ἡ ψυχὴ δὲν ἐμελῶθη ἀπὸ τὴν πλειονεξίαν, νὰ τὴν ἀναληνωσασαι συγγαί.

(3) α' II ἀγάπη εὖ ζῆτι εἰ τὰ ἐκυτῆς. » Πρὸς Κορινθ. Α, 17', Β.

ὡμολόγησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Στωϊκοί (1). Ἄλλως ἐνιργεῖται ἢ ἀρετὴ ἀπὸ τούτων ἀνδρας, ἢ τὰς γυναῖκας· ἄλλως ἀπὸ γέροντας ἢ νέους· ἄλλως τὴν μετρεῦν οἱ γονεῖς, ἢ τὰ τέκνα· ἄλλως οἱ ἀρχοντες, ἢ οἱ ἀρχόμενοι· ἄλλως ἀρετῆς τρόπον χρεωστεῖ νὰ μεταχειρίζεται ὁ ἱερωμένος παρὰ τὴν λαϊκόν· ἄλλον ὁ τεχνίτης, ἄλλον ὁ ἔμπορος, καὶ ἄλλοι ἄλλως εἰς ἄλλας περιστάσεις. Ἀπὸ τὸν καιρὸν, ἀπὸ τὸν τόπον, ἀπὸ τὸ ἐπιτήδειον, διὰ τοῦ ἵποίου συνεργεῖ πᾶς ἕνας εἰς τὴν κινήσιν τοῦ πολιτικοῦ συστήματος εὐδαιμονίαν, εἰδοποιεῖται καθενὸς ἡ ἀρετὴ· καὶ διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τοῦ φιλοσόφου Αὐτοκράτορος τὸ παράδειγμα, ἡ Βιωτικὴ ἐμμελεῖ πλεον τὴν παλαιστικὴν παρὰ τὴν χορευτικὴν. Ὅστις χορεύει, σκηματίζει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὅλην του τὰ κινήματα ἐν ἐξέπρω τῶν ἄλλων ἀπαρπλάκτως κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης. Τοῦ παλαιστοῦ ἐξεναντίας τὰ κινήματα, ὅσον ἐμπειρὸν καὶ ἀν τὴν ὑποθήσιν, δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὴν ἐξουσίαν του· ἀλλ' ἀναγκάζεται πολλάκις νὰ μετασχηματίζῃ διαφόρως πρὸς τοῦ ἀντιπάλου τὰ κινήματα, τῶν ἑποίων εὔτε τὴν δύναμιν γνωρίζει, εὔτε τὸν καιρὸν προελέπει. Τοιαῦτα εἶναι καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ ἐργασίαν· ἀληθινὴ πάλη κατὰ τῶν ἰδίων μας παθῶν· πάλιν ἀκόμη (ἔσυχος ὅμως καὶ ἀναίμακτος) καὶ πρὸς τὰ πάθη τῶν ἄλλων, ὅσας ἢ ἀπὸ ἀγνοίαν, ἢ ἀπὸ φίλαυτον ἐπιμενὴν εἰς ἀνοήτους προλήψεις, κινδυνεύσων νὰ βλάψωσι τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Ἄρκει εἰς τὸν παλαιστὴν νὰ κρατῆται εἰς τούτων πόδας του ἄρθος (2), μηδὲ ν' ἀποδειλιά, ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται ἀδιακρίτως τὰ καλὰ μὲ προαίρεσιν καὶ σκοπὸν τοῦ κοινῆ συμφέροντος. Μόνος ὁ ἀρχὸς, ἢ ὁ κακὰ ἐργαζόμενος, στερεῖται τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἀδικεῖ καὶ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν στερεῖται αὐτὴν ἀπὸ τὴν ἐξ αὐτοῦ χρεωστούμενην ὠφέλειαν· ἀδικεῖ καὶ ἑαυτὸν, στερεῖται τὴν ἀμειβὴν τῆς ἀρετῆς, ἥτις εἶναι ἡ πρὸς αὐτὸν εὐνοια καὶ τιμὴ ἀπὸ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς τὸ μαρτυρεῖ ἡ κινήσιν τῶν ἀνθρώπων ὑπόληψις.

(1) « Τὰ καθήκοντα ὡς ἐπίπαν ταῖς σχέσιν παραμετρεῖται . . . Οὕτως ἢ οὖν ἀπὸ τοῦ γείτονος, ἀπὸ τοῦ πολίτου, ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ, τὸ καθήκον ἢ εὐρήσεις, ἐὰν τὰς σχέσιν ἐθίζῃ θεωρεῖν. » Ἐπίκτητ. Ἐγχειρῖδ. §. 30.

(2) « Ἡ βιωτικὴ τῆ παλαιστικῆ ἐμμελέρα, ἥπερ τῆ ὀρχιστικῆ, κατὰ τὸ πρὸς τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ οὐ προεγνωσμένα, ἔτοιμος καὶ ἀπτῶς ἐξάγει. » Μίχακ. Ἀγτωνίν. Ζ, 64.

Καὶ διὰ τὴν μὴ ἀπαριθμῶ ὅλας τοῦ πολίτου τὰς πράξεις, ἀρκούμαι εἰς μόνον τὸ παράδειγμα τῶν τεχνῶν. Ἔτις τιμᾶται ἢ ἀγαπᾶται κλειότερον, ὁ παντάπασιν ἀργός, ἢ ὁ ἀργαζόμενος; ἢ εἰς ποῖον τεχνίτην τρέχουσι προθυμότερον εἰ χρεῖαν ἔχοντες τῆς τέχνης του; ἢ εἰς τὸν φιλοτιμούμενον τὴν τελειοποιῆσαι τὰ ἔργα του, ἢ εἰς τὸν ἀμελοῦντα τὴν τελειοποίησιν αὐτῶν; Ὁ καλὸς τεχνίτης, πλουτίζει μὲν τοῦς κόπους του τὴν πόλιν ὅλην, πλουτίζει πρῶτον ἑαυτὸν, ὡς εἶπεν ὁ Σωκράτης (1). Ὁ καλὸς τεχνίτης εἶναι καλὸς πολίτης· καὶ ὡς τοιοῦτος ἀγαπᾶται ἔχει μόνον ἀπὸ τοῦ συμπολίτου του, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὸν αὐτοῦ τὸν δημιουργοῦν καὶ γίνεται, ὡς ἔλεγε πάλιν ὁ Σωκράτης, ἀληθῶς θαυφιλέστατος (2). Ὅθεν πάλιν φαίνεται, πῶσον κλονᾶται ἕστις χωρίζει το ἴδιον αὐτοῦ ἀπὸ τὸ καιρὸν συμφέρον, ἢ ζητεῖ τὸ κέρδος του εἰς τὴν ζημίαν τῶν ἄλλων.

Εἰς τοιαύτην πολιτείαν, ὅπου ὅλοι οἱ πολῖται ἐργάζονται, ἰσθὲν ἔχει τὴν εἰσφορὴν ἢ κακίαν; ἢ ἀψιλοστόρα πηγὴ τῶν κακιῶν εἶναι ἡ ἀργία; διότι αὐτὴ γεννᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀργοῦ τὴν ὀλέθριον ἐπιθυμίαν τὴν ζῆ ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τοῦς κόπους· καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης γεννῶνται οἱ κλέπται, οἱ συκοφάνται, οἱ ὠτακουσταί, οἱ καταδότες, οἱ κλέπται, οἱ λησταί, οἱ φρονεῖς, οἱ πωληταί, τῆς ἰδίας τῶν ἐλευθερίας, οἱ πρεδότες τῆς πατριδος, οἱ τύραννοι.

Ἢ θέλει ὁ νομοθέτης τὴν ἔμποδίστη ἔλα ταῦτα τὰ κακά, ὅλας ταῦτα; τὰς θανατηφόρους νόσους τῆς πολιτείας; Ἢ ἐνώστη τὴν Ἰθικήν μὲν τὴν Πολιτικήν ἄς φροντίστη τὴν καλὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων ὥστε τὴν μὴ μὲν κακίαν εἰς αὐτῶν ἀδίδακτος ἔργου τινὸς ἢ ἐπαγγέλματος γοργήσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Οἱ νόμοι του πρέπει τὴν διαγίγασιν εἰς τὰς ἐργασίας

(1) « Κατακλιθῶν γὰρ ποτε ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τοῦς μὲν πάνυ ἀπόρους ἔνταξ, τοῦς δὲ πάνυ πλουτίους, ἀπειθαύμασκα ... Καὶ εὖρον ἐπισκοπῶν πάνυ οἰκείως ταῦτα γιγνόμενα· τοῦς μὲν γὰρ εἰσὴ ταῦτα πράττοντας, ζημιουμένους ἑώραν, τοῦς δὲ γνώμῃ συνετεταμένους ἐπιμελουμένους, καὶ θάπτον καὶ ῥῆον καὶ καρδαιεσιότερον κατήγονον πράττοντας. » Πεντοβ. Οἰκονομ. Β, 17-18.

(2) « Ἀρίστους δὲ καὶ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥΣ ἔφη εἶναι ἐν μὴν γεωργίᾳ αὐτοῦς τὰ γεωργικὰ εὖ πράττοντας, ἐν δὲ ἰατρικῇ τοῦς τὰ ἰατρικὰ, ἐν δὲ

τούς πολίτας· καὶ γὰρ διασπάζωσι τοὺς ἐργαζομένους, ὑπεβάλλοντες εἰς τοῦτο ἢ ἐκείνο τὸ ἔργον, εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἢ τρόπον τῆς ἐργασίας. Εἰς τοὺς ὑπκράτους τῶν νόμων, τοὺς ἄρχοντας, ἅς μὴ συγχωρῆ νὰ στευρεύωσι τὸν ἐργάτην ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῶν ἰδρώτων του· καὶ ἡ στέρησις αὕτη γίνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Στερεῦεται ὁ ἐργάτης τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων ἰδρώτων, ἑσάκις ἀναγκάζεται νὰ πληρώσῃ φόρους ἀνυπεφόρους. Οἱ βαρεῖς φόροι εἰς μὲν πολιτείαν εὐνομοσύνην δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν ἄλλοτελα χώραν. Ἐὰν ἔμωσ δι' ἀπροσδοκίτους συμφοράς, ἢ περιστάσεις ἐξωτερικάς, ἀναγκασθῶσιν νὰ φορολογήσωσιν οἱ ἄρχοντες τοὺς πολίτας, χρεωστικῶν δι' ἴδιαν των ἀπολογίαν, καὶ διὰ παρηγορίαν τῶν φορολογουμένων, πρῶτον ὅπως δείξωσι τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τοῦ φόρου, δεῦτερον νὰ μὴ ζητῶσι τί πλεονεκτήματα πρὸς τὸ ἀναγκαῖον· τρίτον νὰ ἐρίζωσι τὴν συνεισφοράν δικαίαν, ἢ γουν ἀνάλογον πρὸς τὴν καθενὸς χρηματικὴν κατάστασιν· τέταρτον νὰ δίδωσι λογαριασμὸν ἐκτετέλειον εἰς τοὺς φορολογουμένους τῆς δαπάνης τοῦ φόρου· καὶ τελευταῖον, νὰ παύσῃ τὴν φορολογίαν εὐθὺς ἐπεὶ παύσῃ ἡ ἀνάγκη τοῦ φόρου. Ἐξω τούτου, ἔταν τὸ δημόσιον ταμεῖον γεμίζεται ὑπὲρ τὴν χρείαν, γίνεται καθημερινὸς πειρασμὸς τρυφῆς εἰς τοὺς οἰκονόμους τοῦ ταμείου, ἔταν μάλιστα δὲν εἶναι ὑπόχρεοι νὰ δώσωσι λογαριασμὸν εἰς κανένα. Ἐκ τῆς τρυφῆς ἀκολουθεῖ ἀμέλεια τῆς πολιτικῆς κυβερνήσεως· οἱ τρυφῶντες ἀγαπῶν καὶ νὰ διασπάζωσι καὶ διὰ τὴν φόβον τῆς ἐναντιώσεως νὰ φθείρωσι καὶ πολλοὺς τῶν πολιτῶν μεταβάλλοντες αὐτοὺς εἰς ἀνδράποδα δορυφόρα τῆς δεσποτίας.

» πολιταῖα τοὺς τὰ πολιτικά· τὸν δὲ μηδὲν εὖ πράττοντα· οὔτε χρήσιμον
 » οὔδεν ἔφη εἶναι, οὔτε Θεοφιλή. » Ξενοφῶν. Ἀπομνημ. I', 0', §. 15. Θαυμαστόν μάθημα καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς καὶ διὰ τοὺς ἱερωμένους· τοὺς μὲν λαϊκοὺς διδάσκει, ὅτι εἰς τὴν ἐξουσίαν καθενὸς εἶναι νὰ γενῆ Θεοφιλάτατος, καὶ χωρὶς νὰ χειροτονηθῆ Ἐπίσκοπος· εἰς τοὺς συνήθως πάλιν ἐπονομαζομένους Θεοφιλεστάτους, Πανιερωτάτους, ἀκόμη καὶ Παναγιωτάτους, λέγει ὅτι αἱ τοιοῦτοι ὑπέροχοι τίτλοι, καθ' αὐτοὺς ἐισπντῖσι εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ταπεινοφροσύνην, γίνονται ὁλότελα γελοῖα· ἔταν δὲν ἔχωσι καὶ ἀπολογίαν τὴν πλήρωσιν τῶν καθηκόντων, ἔσα ἐπιπέσει εἰς τοὺς ἱερωμένους τὸ ἐπάγγελμα,

των. Εἰς τοιαύτην πολιτείαν κατάστασιν πολυπλασιάζονται τὰ πολιτικὰ ἐπαγγέλματα εἰς τόνον ὅτι εἶναι δύναται νὰ ὑπουργηθῇ δι' ὀλίγων, χρειάζεται ὑπουργοὺς πολλοὺς. Τὰ πολλὰ ἐπαγγέλματα ἐκινῶντες δίδουν ἀρετὴν εἰς νέους φόρους, οἱ ὅποιοι δὲν ζητοῦνται πλεον ἢ πρὸ οἰκονόμους, ἀλλ' ἀπειροῦνται ἀπὸ διασπότης, ἔχοντας τὴν συμπαγίαν πολλῶν κτηνωδῶν ἀνδραγῶν βρακεμένων ἀπ' αὐτοῦς, καὶ μαχομένων ὑπὲρ τῆς καλίας κατὰ τῆς ἰδίας τῶν Περσίδος. Τοιαύτη ἄσματος δαπάνη τῶν κτηνῶν ἰδρώτων τῶν πολιτῶν, ἀφοῦ ἐξεντέλῃ τούτοις φόρους, ἐπινεῖ νέους ἄλλους πορισμοὺς χρηματικῶν τοιαύτους, ἐποῖι πολέμου κατ' εὐθείαν καὶ διαστρέφουν τοῦ ἴθους τὰ ἔθνη.

Στεριύεται ἀκόμη ὁ πολίτης τοὺς καρποὺς τῶν ἰδίων κόπων. Ἐταν ἀναγκάζεται νὰ ἐρτάξῃ συχνά. Αἱ ἐρταὶ ἔγινον εἰς ἀνάπαυσιν τῶν κόπων, ἀνάπαυσιν ἀναγκαίαν εἰς τὸν κοπιῶντα, διὰ νὰ μὴν ἐξεντέλῃ τὸς σωματικὰς τοῦ δυνάμεις. Ἄλλ' εἶναι ὄχι μόνον ἀδικον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον, νὰ τὴν ἀναγκάξῃ νὰ ἀνκαπύεται, ἔταν αὐτὸς δὲν αἰσθάνεται χρεῖον ἀναπαύσεως. Ἐάν τὸ, Οὐ σχολὴ δούλοισι (1), ἔγενε παρουσία τῶν τυραννῶν, δὲν εἶν' ὀλιγώτερον τυραννικὸν νὰ βιάζεται ὁ πολίτης νὰ σχολάζῃ, ἔταν εἰς αὐτὸν συμφέρῃ νὰ ἀσχολῆται. Τοιαύτη βία ὄχι μόνον δεσμεύει ἀνόμως τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, ὄχι μόνον στρεῦει καὶ αὐτὸν καὶ δίνει τὴν πολιτείαν ἀπὸ τὰ κέρδη τῆς ἐργασίας του, ἀλλὰ καὶ τὸν κεραινεῖ εἰς πράξεις κακὰς, μὴ δυνάμενον νὰ ἀσχολῆται εἰς τὰ καλὰ. (2). Ἐὰ κατὰ πηλεία καὶ τὰ πορνιστῆα, τὰς ἰορτάς μάλιστα γεμίζονται.

Στεριύεται ἀκόμη ὁ πολίτης τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του, ἔταν εἰ ἐργάζονται τῆς πολιτείας συγχωρῶσι δυναμείας τὰ παικτῆρια (païssien de jeu) καὶ ἀληκτῆρια (loteries) καὶ ἄλλα ἕνα ἢ ἑκαταστήματα χωρισμένα ἀπὸ τὴν Ἡ-

(1) Ἀριστοτελ. Πολιτικ. σιλ. 255.

(2) « Ἐξίστι τοῖς σάββασι καλῶς πραιῖν, » ἔλεγεν ὁ Χριστὸς (Ματθ. 18', 12) εἰς τοὺς Φαρισαίους, κατηγοροῦντας αὐτὸν καὶ τοὺς μάθητάς του ὅτι δὲν ἐφύλασσαν τὸ σάββατον. Ἀλλὰ εἰς ἠκολούθησεν ἐκ τούτου Μόλις ἤκουσαν τὸ σωτήριο τοῦτο παρὰγγέλμα εἰς Φαρισαῖοι, καὶ « Συμβούλιον ἔλαβον κατ' αὐτοῦ ἐξελθόντες, ἕπως αὐτὸν ἀπολύσωμεν. »

θικήν, ἐπεισήτε, διὰ τὴν αὐξάνη τούτους φόρους, τῶν ἐποίων ἡ ὑπερβολὴ προσδεύει πάντοτε ἢ συνοδεύει τὴν φθορὰν τῶν ἠθῶν.

Τοιαύτη τῶν κοινῶν διοικήσεις, καὶ τὸν ἀργὸν ἐμποδίζει τὴν φροντίσιν περιουσιῶν τῶν πρὸς ζωὴν ἀναγκαίων τιμῶν, καὶ αὐτὸν τὸν φιλόπενον πολίτην πειράζει τὴν μισήσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ τὴν προτιμήσῃ τὰς κενὰς ἐλπίδας τῆς τύχης, ἢ κἀνὲν ὑποβήσῃ τὸ πολιτικόν, ἀρκετὸν τὴν τρέφῃ ἢ παντάπασι ἀργῶν, ἢ μὲ κόπους πολὺ ἐλαφρότερους τῶν προτέρων τοῦ κόπου. Πειράζει τοὺς γονεῖς τὴν διδασκασίαν τὰ τέκνα των, ὅχι πλὴν ὅ,τι συμφέρει εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐλευθερίας των, ἀλλ' ὅ,τι κρίνουν ἀναγκαῖον τὴν μὴ καταδικασθῆσαι κἀν εἰς τῶν βέλτερον τὴν τάξιν. Εἰς ὀλίγα λόγια, τοιαύτη κατάστασις ἀνάπτει εἰς τῶν πολιτῶν τὰς ψυχὰς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν φιλαρχίαν. Ὅσοι πᾶσι, τὰ ἐποῖα δὲν ἀργῶν τὴν ὑποτάξωσι τοὺς πολλοὺς εἰς τοὺς ὀλίγους, ἢ καὶ εἰς ἓνα μόνον δεσπότην. Τοιαύτη εἶναι ἡ τύχη τῶν ἑσσι χωρίζουσι τὴν Πολιτικὴν ἀπὸ τῆς Ἠθικῆς.

Τὸν χαρισμὸν τοῦτου ἔρχισε τὴν θεραπείαν σήμερον ἢ τυπογραφίαν· πολλὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης σπουδάζουσι τὴν συγκολληθῆσαι τὴν Πολιτικὴν μὲ τὴν Ἠθικὴν καὶ ἐλπίζονται τὴν δεξιῶσαι τὴν σωτήριον ταύτην τυγχέλλουσι, καὶ ἔσα δὲν τὴν ἐδέχθησαν ἀκόμη, δι' ἐμπόδια γεννημένα ἀπὸ παλαιᾶς προλήψεως, τὰς ὑποκίνας οὐδ' αὐτὰ τῶν ἠγεμόνων ἢ πατρικῆ πρόνοια ἐδουκῆθη μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἀφαιρήσῃ.

Ἀπὸ δύο τάξεις πολιτῶν ἐγεννήθησαν μάλιστα τὰ ἐμπόδια. Τὴν μίαν τῶν Μοναρχῶν, εἰ ἑσσι, χωρισμένην ἀπὸ τοὺς πολίτας, τοὺς ἐκπαιδευόμενον ἑμῶς ἕως τῶρα κλέειν διὰ τὸ ἴδιον παρὰ διὰ τῶν πολιτῶν τὸ συμφέρον. Τοιαύτη παιδαγωγία φυσικὰ καὶ καταπλούτισε, καὶ ὑπερεδυναμώσα τοὺς Μοναρχοὺς. Τῶρα, ὅτε οἱ πολῖται, φωτισμένοι ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν ἀγαποῦν τὴν ἔχουσι πατέρας, καὶ ὅχι πλὴν παιδαγωγούς (1), φαίνεται τὴν ἀξίωσι, ἢ μᾶλλον ἀδικουσι, εἰς τοὺς Μοναρχοὺς, ὅτι δὲν θέλουσι πλὴν οἱ πολῖται τὴν κυβερνῶνται ὡς παιδάρια. Ὅταν κινῶν πάντα λίθον, τὴν λάλασῃ καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τὴν παιδαγωγικὴν ῥαβδον, πλὴν θυματευτῶν παρὰ τοῦ Μωυσῆως τὴν ῥαβδον, ἐπειδὴ μὲ τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀντί

(1) « Ἐάν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχῃτε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας » Πρὸς Κορινθ. Α, δ', 15.

νερεῦ, ἔρρει Πακτωλὸς χρυσοῦ ἀπὸ τῶν παιδαρίων εἰς τῶν παιδαγωγῶν τὰς κατοικίας. Ἴκ τούτου ἐγεννήθη ἡ ἀπεστροφή, τὴν ὁποῖαν ἔδειξαν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς νέας μεθόδου· ἐκ τούτου αἱ τραχαὶ καὶ στάσεις, ὅσας ἐκίνησαν εἰς τὴν Πολιτικὴν μεταβολὴν τῆς Γαλλίας, ὅσας σήμερον κινοῦν εἰς Ἰσπανίαν. Δὲν εἶναι παράλογον καὶ παράξενον ὅτι δὲν θέλουσι νὰ ἀποδώσωσι εἰς τοὺς χρεῖαν ἔχοντας πολίτας, ὅσα πλοῦτη ἐσυνάθρυσαν μὲ πρόφασιν, ὅτι ἀγρυπνοῦν καὶ προσεύχονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν πολιτῶν; Καὶ ἂν ἔτραχαν κίνδυνον ν' ἀπολεσθῶσιν αἱ πολῖται μὴν ἔχοντες ἄλλα μέσον σωτηρίας, ἐσυγχωρεῖτο εἰς τοὺς ἀπαρηκθέντας τὸν κόσμον Μοναρχοὺς νὰ προκρίνωσι τὴν ἀπόλειαν τῶν πολιτῶν παρὰ τὴν ἀπόλειαν τῶν ὄσιων ἀγαθῶν ἐσυνάθρυσαν ἀπ' αὐτούς; (1).

Ἡ ἄλλη τάξις εἶναι ἡ τῶν ἐναγιστομένων καὶ νεμιζομένων εὐγενῶν, ἐπὶ ἑποῖαι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς παλαιὰς καὶ ἀπυλότες μοναρχίας ἐδουλαγῶν ἔχο μόνον τοὺς λοιποὺς πολίτας· ἀλλ' ἐτόλμωσαν πολλάκις νὰ δουλαγωγῆσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς μονάρχους, συμμεριζόμενοι μὲ βίαν τὴν ἐξουσίαν των. Στρατιωτικὰ, πολιτικὰ, ὅλα τὰ πλέον ἐπικερδῆ ἐπαγγέλματα ἔσαν κατὰ προνόμιον δι' αὐτούς· καὶ οἱ λοιποὶ πολῖται ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν ὡς δεῦλοι, ἢ ἐλίγον διαφέροντες ὑπὸ τοὺς δεύλους. Καὶ ἐπεὶ ἐστηρίζετο τὸ προνόμιον τοῦτο; Εἰς πατραρχίας, καὶ τὸ χειρότερον πολλάκις εὐδ' εἰς αὐτάς· ἀλλ' εἰς πατριδικίας. Σήμερον, ὅτε καὶ ἡ φιλοσοφία, καὶ ἡ θρησκεία σπουδαίον νὰ καταργήσωσι τὰ προνόμια, καὶ νὰ εἰσάξωσιν εἰς τὰς πολιτείας τὴν ἰσονομίαν, ὡς μόνον μέσον τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν πολιτῶν, οὔτε τῆς φιλοσοφίας τὴν φωνὴν δυσσηποῦνται, καὶ ἐπαιρόμενοι εἰς ὑπερυχὰς καταργημένας ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον, ἔδειξαν ὅτι εὐδὲ χριστιανοὶ στέργουσι πλέον νὰ ἦναι. Ἐδὲν εἶναι γελοῖον νὰ πιστεύωσιν.

(1) Τοῦτο ἔπραξαν τινὲς καὶ ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ὀσιωτάτους Μοναρχοὺς· ἀφῆκαν τὴν πόλιν Κασσάνδραν νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἀπο τοὺς θηριόδοις Μουσουλμάνους, δυνάμενοι καὶ παρακαλούμενοι νὰ τὴν σώσωσι μὲ χρηματικὴν βοήθειαν! Ἴδε τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν τοῦ Μινίστρον τῆς Θρησκείας (6 Ἀπριλίου, 1822). Ἀκούω σήμερον ἐξεναντίας μὲ εὐχαρίστησιν, ὅτι ἄλλοι Μοναχοὶ, ἔτι ἐλίγοι, δὲν ἐμνήθησαν τοὺς ἀπανθρώπους τούτους Μοναρχοὺς.

ἢ νὰ ὑποκρίνονται ὅτι πιστεύουν, ἀκόρη κατὰ τὴν δεκάτην ἐγγότην ἑκατονταετηρίδα, ὡς ἀξίωμα φιλοσοφίας, διότι ἐπιστεύθη καὶ ἀπὸ τινᾶς φιλοσόφους (1) τοῦτο, ὅτι εἰς τὰς μοναρχίας εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον τὸ τάγμα τῶν εὐγενῶν.

Ἡ πολιτεία, ὅποιον καὶ ἂν ᾖ τὸ εἶδος αὐτῆς, ἔχει χρεῖαν ἀπὸ πελίτας γενναίους, ἔχει ἀπὸ εὐγενεῖς. Τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἡ σύγχυσις ἐτάραξε τὰς κεφαλὰς πολλῶν ἀνθρώπων· ὥστε νὰ μὴ καταλαμβάνωσιν, ὅτι καὶ εἰς ἀνδρας γεννημένους ἀπὸ πατέρας ἀσήμους εὐρίσκειται πολλάκις ἡ γενναία τις, ἥτις δὲν συνοδεύει πάντοτε τὴν εὐγένειαν (2).

Μακάρια τὰ ἔθνη, ὅσα ἢ δὲν ἀπάντησαν, ἢ ἐδυνήθησαν χωρὶς κίνδυνον νὰ νικῶσι τόσα ἐμπόδια! αὐτὰ μόνον ἔχουσι νὰ ἐλπίζωσι τὴν ἔνωσιν τῆς Πολιτικῆς μετὰ τὴν Ἰθιακὴν. Μόνη ἡ τοιαύτη ἔνωσις ἐμπορεῖ νὰ πληρώσῃ τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην προφητείαν, ὅτι «Θελεῖ ἐλθεῖν καιρὸς, ὅτε τὰ «πάθη δὲν ἔχουσι πλέον νὰ ἐξουσιάζωσι τὴν κρίσιν ἢ τὴν θέλησίν μας, ὡς οὐδὲ τώρα. ἐξουσιάζουσι τὰς ἐπιστημονικὰς ἡμῶν διέξας· ὅτε πᾶσα πράξις «ἐναντία εἰς ἄλλου δίκαιον θέλει φαίνεσθαι ἀδύνατος, καθὼς καὶ τώρα «φαίνεται εἰς τοὺς πλείοτους ἀδύνατος πᾶσα βάρβαρος ἀσπλαγγνία «ἐνιργουμένη χωρὶς ἀφορμὴν (3).

Τὸν μακαρισμὸν τοῦτον ἵτις δὲν βλέπει, ζετι χρεωσταῖται σήμερον πλέον εἰς τοὺς Γραικοὺς παρὰ εἰς κἀνὲν ἄλλο ἔθνος! Τίνα λανθάνει, ὅτι εἰς ἡμᾶς προτέρους ἔχει νὰ πληρωθῇ ἡ προφητεία, εἰάν, μὴν ἔχοντες δι' εὐτυχίαν ὅσα ἐμπόδια πολεμοῦν ἀκόμη τὰ φωτισμένα ἔθνη, φροντίσωμεν ἔτι καὶ νὰ πνίξωμεν ἀπαρχῆς τὰ σπέρματα, εἴθαι γεννῶνται τὰ ἐμπόδια;

Οἱ Μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς μας, δουλωμένοι ἕως τώρα, καθὼς ἡμεῖς, ἔκασ.

(1) MONTESQUIEU, *Esprit des lois*, livr. II. chap. iv. 'Ἄλλ' ἴδε καὶ τὸν Βολταῖρον, *voitain*, comment. sur l'*Esprit des lois*, tom. vi, pag. 79, édit. de Desoer), τί λέγει κατὰ τῆς δόξης ταύτης τοῦ Μοντεσκιώ.

(2) «*Eugenes* μὲν γὰρ ἐστὶ τὸ ἐξ ἀγαθοῦ γένους· γενναῖον δὲ τὸ μὴ «*ἐξιστάμενον* ἐκ τῆς αὐτῆς φύσεως.» Ἀριστοτέλ. Περὶ ζώων ἱστορ. β, α, σελ. 9. ἐκδ. Σνεϊδέρ.

(3) CANNONCET, *Esquisse d'une tabl. histor. des progr. de l'esprit hum.*, pag. 440 édit. de 1812.

μναν με ήμεις, εσα κικα αναγκάζονται να κάμνωται οι δουλοι. 'Εάν έχον-
τες πλειότεραν εξουσίαν έπραξαν τί και πλέον των κοσμικών, δίκαιον όμως
είναι να έμολογάσμεν, ότι των έρωμένων μας τά άμαρτήματα λογίζονται
έλιγα και μικρά, παραβυλιόμενα με εσα έπραξε τό μόνον τόγμα των
Υποκρίτων, δια να μήν αναγκάσμεν τά πολυπληθή άλλα τόγματα των Μονα-
χών της πρωτιμένης Εύρώπης.

'Εκ τούτου συνέβη, ότι την σήμερον πολλά έλίγοι εκ των Μοναχών τού-
των βλέπουν με ευχαρίστησιν τάς διαρρήσεις των πολιτειών, πολλοί δ' απ'
αυτούς και εστίασαν προσκυνώς, ως εΐπα, και τον άπαιδευτον έγλον εση-
κωσαν κατά της κοσμικής εξουσίας, δια να έμπεδίσωσι την ένωσιν της
Πολιτικής με την 'Ηθικήν. Είς ήμεις εξ ένστικτός πολλοί από τους έρεΐς
έσυμβάχμεν με τους κοσμικούς, να συντρέψωσι τον άνοπόροτον ζυγον του
τυράννου, με έλεν ότι εις του τυράννου τον καιρον ήσαν άληθινά Δεσπότης
(ως και ένοσημάζοντο τινές εξ αυτών), μετὰ δε την κατατροπήν του βλέ-
πουν, ότι άλλη εξουσία δεν μένει, ουδ' είναι δίκαιον να μένη εις αυτους,
επάνω των κοσμικών, παρ' την όποιαν έχουν εξουσίαν φρόνημοι και ελευ-
θερι σφιότερες (1) εις ελευθέρου τέκνοι, όταν φροντίσωσι την σωτηρίαν των
τέκνων. 'Η παρούσα των έρεΐων μας διαγωγή δείχνει, ότι και ή μέλλουσα
των ελπίζεται ποιούτη, ήσπε να μας διδάσκωσι και με τον λόγον και με
τό παράδειγμα, ότι ο νόμος του Χριστιού, είναι νόμος ελευθερίας, στηρημέ-
νος ήμεις εις έκούσιον φιλικήν δουλείαν εις καθένα καθενός (2). Τιοούτος νό-
μος άπεβάλλει όλας τάς άπιστύτας (3), όλα τά προύρακα και εις τού-
τον νόμον εστις μετ' χαρής δεν υποβάλλει τον αλίην, εκίνος μεταπειδ'χ
από της πείρανν του Χριστιού εις τό θηριοτροφείον του Νισαμυθ.

(1) 'Ιδε 'Αριστοτέλ. 'Ηθικ. Νικομαχ. σελ. 110.

(2) « 'Επ' ελευθερία εκλήθητε, αδελφοί μόνον μή την ελευθερίαν εις
« άφερμένην τη σαρκί, αλλά δια της αγάπης δουλεύετε αλλήλοις. (1) γάρ
« πάς νόμος εν έπί λόγον πληροϋται, εν τού, 'Αγαπήσεις τον πλη-
« σιον σου ως εαυτόν. » Προς Γαλάσ. ε, 13-14.

(3) « Κατά μιν τους νόμους προς τό ήδια διάφορα πάσι την ίσον, κα-
« τά δε την αξίωσιν, ως έκαστος εν τη εύδοκίαι, ουκ από μέρους τό
« πλείον εις τά κοινά ή απ' άρετής προτιμάται ουδ' απ' απείαν,
« έχων δε τι άγαθόν δράται την πόλιν, αξιώματος άφκνεία κακώλυται κτλ. »
(Ευαγγελιστ. β', 37).

Τοιούτους ὁμῶς ἱερεῖς μὴν ἐλπίζωμεν ὅτι θέλουσιν στολίσειν τὴν ἐκκλησίαν μας, πολλοί, ἀν δὲν ἀναγκασώσωμεν καὶ τῆς ὀρχίας ἐκκλησίας τὸν νόμον νὰ μὴ χειροτονῆται κάμμία τάξεως ἱερωμένος χωρὶς τὰς ψήφους τοῦ λαοῦ. Πατριάρχης, πάμπαν εἰς ἐπαρχίας αὐτογνωμόνως ἀρχιερεῖς ὅτινας θέλει, καὶ πολλάκις ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν ἐπαρχιωτῶν, ὑπεφέρατο, ὅτε ἐδουλεύαμεν τύραννοι, ὅστις ἔπεμπε καὶ αὐτὸς τοὺς στρατῆρας του, ὅπου καὶ εἰς ὁποίους ἤθελεν. Ἄλλ' εἰς πολιτείαν κυβερνωμένην ἀπὸ νόμου, ὁ λαὸς, ὅστις ἐκλέγει τοὺς κοσμικοὺς ἀρχοντας, ἔχει μόνος τὸ δίκαιον νὰ ἐκλέγη καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἡγουμένους του.

Τὴν ὁποίαν ἔλεγα τάξιν ἄλλην, τῶν εὐγενῶν πολιτῶν, (ἀν ἦναι δίκαιον νὰ ὀνομάζωνται πολῖται ὅσοι ἀγαποῦν τὴ προνομίαν) μὴν ἔχοντες ἡμεῖς τοιαύτην τάξιν, οὐδὲ νὰ φοβώμεθ' ἔχομεν τὴ ἀπὸ αὐτὴν ἐμπόδιον, εἰς τὴν ἐννοσίαν τῆς πολιτικῆς μὲ τὴν ἠθικάν. Δύο λογῶν λαμπρότης συμπίπτει εἰς τοὺς ἀνθρώπους· ἡ μία, ἡ μόνη ἀληθὴς, ἡ μόνη γυναικί, εἶναι ἡ προσωπικὴ λαμπρότης, τὴν ὁποίαν καθεὶς ἡμπορεῖ νὰ ἀποκτήσῃ, γινόμενος ὠφέλιμος εἰς ἕλκον τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, ἀν ἦναι δυνατόν, ἀλλ' ἐξαιρέτως εἰς τὴν πατρίδα του. Ἡ ἄλλη, καθαρὸν ἔργον τῆς τύχης, ὡς ὁ πλοῦτος, ὡς τὸ κάλλος, ὡς ἡ σωματικὴ βία, ἐκτεθετόν τιμα τῆς εὐγενείας, καὶ ἔγενεν ἐπίθετον ἐκείνων ὅσοι κατὰγονται ἀπὸ προγόνους προσωπικῶς λαμπροὺς. Ἐὰν ὀμεινάζωσι τοὺς προγόνους, εἶναι ἄξιοι τοῦ ἐπιθέτου, ἀν τὸ δέχωνται μόνον μετ' εὐχαριστίας ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των, μηδὲ τὸ μεταχειρίζωντ' αὐτοὶ κατὰ τῶν συμπολιτῶν ὡς προνομίον. Ἐὰν ἐς ἐναντίαν δὲν ἔχησι μ' ἐκείνους τίποτε κοινὸν ἄλλο παρὰ τὴν συγγένειαν, μηδ' ἐφύλαξαν ἐκείνων τὴν γενναιότητα (1), ἢ καύχησις τοιαύτης συγγενείας γίνεται ἀληθὴς ἀλαζονεία, καλὴ, νὰ προξενήσῃ τόσον γέλωτα ὅσον ἤθελε τις γελάσειν, ἀν ἤκουε κἀνεὶα τὴν μαρφήν καὶ τὴν δύναμιν Θεραπίτην, καυχώμενον ὅτι κατὰγεται ἀπὸ τὸν Πιρακλέα, ἢ κἀνεὶα ψοιμοζήτην, ὅστις κατηφρονεῖ τοὺς ἐλευθύντας αὐτὸν πλουσίους, διότι εἰ πάλαι πρόγονοί του ἦσαν τοῦ Κρείστου πλουσιώτεροι.

Τὸ γελοῖον τοῦτο ἤθελ' εἶθαι μεγάλως ἠδονῆς πρόξενον εἰς τοὺς περιεργαζομένους τὰ γελοῖα, ἀν ἦτο μόνον γελοῖον. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι

(1) Ἴδε ἀνωτέρ. σελ. μγ', σημ. 2.

ἔτι οἱ καυχώμενοι εὐγενεῖς ἢ εὐπατρίδαι οὗτοι, κατανατοῦν εἰς ἀληθῆ διαστραφῆν τοῦ λογικοῦ των· συλλογιζόμενοι, ὅτι αἱ προγονικαὶ ἀρεταὶ ἀπέλυσαν ἀπὸ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος ἔχει μόνους τοὺς προγόνους, ἀλλ' ἐπλήρωσαν καὶ τῶν ἀπογόνων ἕλα τὰ πρὸς αὐτὴν χρέη, συμπεραίνουσαν ἀκολουθῶσα ἔτι ἢ πατρίς ἀντὶ νὰ προσημένη τι πλέον ἀπ' αὐτοῦς, χρεωστῆ νὰ τιμᾷ καὶ τὴν ἀργίαν των, καὶ νὰ τοὺς διακρίνη ἀπὸ τοὺς ἄλλους αὐτῶν ἀδελφοὺς πολίτας διὰ μόνον τὰ προγονικὰ των ἔργα.

Τὸ κακὸν εἶναι, ἔτι τοιαύτη εἰσῆσις, ἀφ' ἧς μίαν φεραν σαλεύσῃ τὴν ἀσθενῆ των κεφαλὴν, διαστρέφει ἕλα τὰ κοινωνικὰ αἰσθήματα, ἐξαλείφει ἀπὸ τὴν ψυχὴν πᾶσαν στοργὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους, καὶ βάλλει εἰς τόπον αὐτῆς τὴν περιφρόνησιν, τὸν τύρον, καὶ αὐτὴν τελευταῖον τὴν τυραννίαν, ἣν ἔχουσι δύναμιν νὰ τυραννώσι. Ἐὰν τοιαῦτα δὲν ἐφάνησαν χθὲς ἢ προχθὲς παντοῦ καὶ πάντοτε ἢ κατάρματος αὕτη πατραγαθικὴ κενοδοξία ἐγέννησε ταραχάς, στάσεις, πολέμους, παντὸς εἴδους δυστυχίας, ἐπειδὴ δὴ ἐξέσχισε τὴν πολιτικὴν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν. Μεταξὺ τῶν μυριάδων Ῥωμαίων ὁ προνοητὴς τῆς ἰσχυροῦς κενωτικῆς, Μάρκος ὁ Λυρήλιος, μόνους τοὺς εὐγενεῖς δὲν ἐδυνήθη νὰ κάμῃ κοινοῦς· εἰς αὐτῶν μόνον τὰς ψυχὰς δὲν ἠμπόρεσε νὰ σταλάξῃ ἐλίγας βανίδας ἀπὸ τὴν ἐπαίαν ἐπλημμύρει πατρικὴν πρὸς ὅλους τοὺς ὑπηκόους στοργὴν ἢ φιλόανθρωπος ψυχῆς του (1).

Μακάρει λοιπὸν καὶ τριαμακάρει οἱ Γραικοὶ ἔτι, ἐλευθερωμένοι ἀπὸ τῆς ἀνομίας τὸν ζυγόν, δὲν ἐμπειδίζονται ἀπὸ ἰθνητὰς ἄλλας ἀνεμίας νὰ συγκροτήσωσι πολιτείαν καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων φοιτισμένων ἔθνων πολιτείαν εὐνομιωτέραν! Τοῦ ἀνόμου τυράννου ὁ ζυγὸς μᾶς ἐξίτωσεν ἕλων τὰς κεφαλὰς, ἐπειδὴ ἕλων τὰς κεφαλὰς εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ θερίζῃ, χωρὶς διακρίσιν, γένους, ἡλικίας, ἢ ἀπαγγέλματος, ὡς τὸ ἐδείξαν ἢ παρελθοῦσα δεσποτεία, καὶ τὸ δείχνει καθαρώτερα σήμερον ἢ θηριώδης μανία του. Ἴσοι πάλιν πρέπει νὰ μείνωμεν, ἀλλ' ὑποταγμένοι εἰς νόμους ἴσους καὶ δικαίους

(1) « Ἐπιστῆσαι, εἴα ἢ τυραννικὴ βρασκάνια καὶ ποικιλία καὶ ὑπόκρισις, » καὶ ἔτι ὡς ἐπίπαν οἱ κηλούμενοι παρ' ἡμῶν οὗτοι εὐπατρίδαι, ἀστοργότεροί πως εἶσι » Μάρκ. Ἄντων. Δ, 14.

εἰ ὅποιοι οὔτε κολάζουσι πλὴν τοὺς παραβάτας τῶν νόμων, καὶ ἀρκούμενος νὰ ἀνταμείβωσι τοὺς χριστιῦς πολίτας, κατὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀπὸ καθένα προξενουμένης ὠφελείας εἰς τὰ καινὸν, δὲν δίδουσι εἰς κἀνένα τὸ προνόμιον νὰ ὑψώη τὴν κεφαλὴν ὑπὲρ τοὺς ἄλλους. Κατεξουσίαι τῶν μεγάλων κατὰ τῶν μικρῶν, εἶναι ἀνομήματα. Προνόμια μεταξὺ χριστιανῶν, εἶναι μίμησις ΕΘΝΩΝ, (1) στερημένων τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, εἶναι καθαρὰ ἀρνήσις Χριστοῦ.

Τοιαῦτα προνόμια εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, εἶναι δυστυχῆ λείψανα τῆς ἀρχαίας αὐτῶν βαρβαρότητος, εἶναι παλαιαὶ προλήψεις, τὰς ὁποίας ἐξήλειψεν εἰς τινὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἡ πρόεδρος τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἴσχυσαν ἀκόμη νὰ ἐξελείψη πανταχόθεν· διότι, ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπα, τῶν μακρῶν ἀρρώσθημάτων μακρὰ ἐξ ἀνάγκης γίνεται καὶ ἡ θεραπεία.

Ἄλλ' ἡμεῖς τοιούτων προνομίων ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας προγόνους παραδείγματα δὲν ἔχομεν. Ἄν ἐσώζετο τὴν σήμερον τοῦ Ἀρμοδίου, τοῦ Ἀριστογείτονος, ἢ τοῦ Θρασυβούλου κἀνέναν ἀπόγονος, εἰ τίς παρὰ τούτους (τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τυράννων τὴν πατρίδα), ἤθελε ταλμῆσαι νὰ ἀνομασθῇ εὐγενέστερος; Καὶ ἔμωσ ἔν' ἀπὸ τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ἀρμοδίου, καὶ ἄλλον, ὅχι πολλὰ μακρυσμένον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θρασυβούλου, ἐκόλασαν χωρὶς ἔλεον οἱ Ἀθηναῖοι, διότι παρέβησαν τοὺς νόμους τῆς πόλεως (2). Εἰς ἡμᾶς τὰ προνόμια ἤθελαν εἶσθαι τῶσαν γελοιώτερα, ἔσαν αὐτ' ἔχομεν ἀφορμὴν τοιαύτην οὐδεμίαν προνομίων.

Ἄν εἰς τῶν Γραικορωμαίων αὐτοκρατορῶν τοὺς χρόνους ἐγεννήθησαν προνόμια, ἢ Γουρκικὴ τυραννία τὰ ἐξήλειψεν ὁλότελα, ἢ μᾶλλον τὰ περιώρισε καὶ τὰ ἐσώρευσεν ὅλα εἰς μίαν μόνην τὴν μαρὰν κεφαλὴν

(1) « Οἶδατε, ἔτι εἰ δοκοῦντες ἀρχαίον τῶν ΕΘΝΩΝ κατακυριεύουσιν αὐτῶν, καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν, κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, κ. τ. λ. » Μάρκ. 1, 42.

(2) « Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Θρασυβούλον, ἐκείνου τοῦ Θρασυβούλου τοῦ δημοτικοῦ υἱόν, καὶ τοῦ ἀπὸ φυλῆς καταγαγόντος τὸν δῆμον, τὰ πάντα δέχθη ὠφληκίαναι, καὶ τὴν ἀφ' Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος τῶν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ ἐργασαμένων ὑμᾶς... τούτους μὲν πάντας τὴν ἐκ τῶν νόμων δίκην ὑπεσχικίαναι, καὶ μήτε συγγνώμην, μήτε ἔλεον, μήτε παιδίον, κλάοντα ὁμώνυμα τῶν εὐεργετῶν, μήτ' ἄλλο μηδὲν αὐτοὺς ὠφληκίαναι. » Δημοσθέν. Περὶ παραπρισθ. σελ. 431.

τοῦ τυράννου· παρακτὸς ἂν κρίνη τις προνόμοια τὰς ὁποίας εἶδον εἰς τοὺς Γραικοὺς δύο τῆς Δακίας ἡγεμονίας, διὰ τοῦτο, ἔτι οἱ ἀγαθόνες καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς εἶχον τὸ προνόμιον, πρῶτον νὰ παχύνωνται μὲ τοὺς αἱματώδεις ἰδρώτας τῶν ταλαιπώρων Δάκων, ἔπειτα νὰ σφάζωνται, ὡς παχύτεροι, προτιμώτερον καὶ προχειρότερον παρὰ τοὺς ἄλλους. Ἰσιούτων προνομίων, τὰ ἐπεὶ ὁμοῦς ἐλάμβαναν ἀπὸ τὸν μακελλᾶριον Σουλτάνον διὰ τὰ ἐνεργῶσιν, ὅχι εἰς τοὺς ἐμοδούλους καὶ ἰσοδούλους των Ἑλλήνας, ἀλλ' εἰς ἔθνη ξένα τοιούτων, λέγω, προνομίων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπολαύσαντες αὐτὰ, ἂν ἀφῆκεν ἀκόμη τινὰς ζῶντας ἢ μάχιμα τοῦ τυράννου, εὐχονταὶ σήμερον νὰ ἐξαλειφθῇ παντάπασιν ἡ μνηστῆρ, ὡς μόνον μέσον νὰ τοὺς γνωρίσωσι καὶ νὰ τοὺς ἀγκησώσιν ὡς ἀδελφοὺς οἱ ἐμογενεῖς των Ἑλλήνες. Ἐάν τις ἐξ αὐτῶν ἦναι τόσοσ ἀτυχῆς (τὸ ὅποιον δὲν πιστεύω), ὥστε νὰ διεξάξεται ἀκόμη εἰς αὐτὰ, καὶ νὰ ἐλπίζῃ τιμὴν, ἢ νὰ προσμένη ὑπόκλησιν ἀπὸ τοὺς Γραικοὺς δι' αὐτὰ, πλανᾶται πλάνην πολλὰ γελοίαν. Οἱ Γραικοὶ δὲν ἡγεμονεῖσθισαν ποτ' ἀπ' αὐτοὺς, ὡς οἱ Δάκες ἀπὸ τῶν Γραικορωμαίων Λυτεκραϊόρων τὸν ζυγὸν ἐπέρυσαν εἰς ζυγὸν ἄλλον βαρύτερον, τὸν Τουργικόν. Δὲν ἔγιναν ὁμοῦς Τούρκοι, καθὼς οὐδὲ Ῥωμαῖοι ἔπρεπε ποτὶ νὰ ἐνομασθῶσιν. Αὐτοὶ κατὰγονται ἀπὸ προγόνους, ἐχθροὺς τῶν προνομίων, καὶ ὑπέφεραν μυρία βεῖνά εἰς τὸν φρικτὸν τεῦτον κατὰ τῶν Θερίων πύεμον, καὶ ἐβύψαν μὲ τὸ ἴδιον αὐτῶν σῆμα καὶ τὴν ξερὰν καὶ τὴν θάλασσαν μὲ παρὰδέξον ἀνδρείαν, ὅχι μόνον διὰ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν πατρίδα των, ἀπὸ Θερία, ἀλλὰ καὶ νὰ συζηροτήσωσι τοιοῦτον εἶδος πολιτείας, ἐκ τῆς ὁποίας νὰ μὴν ἦναι πλέον δυνατὸν νὰ γεννηθῶσι Θερία.

Ὅτι τοιοῦτος εἶναι σήμερον ὁ σκοπὸς τῶν ἐλευθερωθέντων Ἑλλήνων, φαίνεται ἀπὸ τὸ πρῶτον μικροῦ συμφωνηθέν καὶ δημοσιευθέν Π ρ ο σ η ρ ι ν ὸ ν Ἑ λ λ ᾶ ὸ ς π ο λ ῖ τ ε ὸ μ α· εἰς τὸ ὅποιον ὁμοῦς, ἄς μὲ συζηροθῇ νὰ κάμω ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις.

Εἰς αὐτὸ βλέπω (Ἄριθμ. σε καὶ ρς') ὅτι ἡ Νομοτελεστικὴ ἐξουσία μελετᾷ νὰ προσάλλῃ εἰς τὴν Βουλὴν Νόμον περὶ παρακλήτων τιμῆς καὶ ἀμοιβῶν χρεωστούμενων εἰς τοὺς πολίτας, διὰ τὰ εἰς τὴν πατρίδα ὑπευργήματα. Καμμία βέβαια πολιτεία, εἰς κἀνὲν ἀκόμη μέρος τοῦ κόσμου δὲν ἐφάνη τόσοσ ἀχάριστος ἢ μᾶλλον τόσοσ τῶν ἰδίων αὐτῆς συμφερόντων ἀπροσῆκτος, ὥστε νὰ στερήσῃ τοὺς εὐεργέτας τὴν χρεωστούμενην εἰς αὐτοὺς δημόσιον τιμὴν· καὶ αὐτοὶ οἱ πλέον ἄγριοι τύραννοι ἐφρόντισαν πολλὰκις τοῦτο τῆς Πολιτικῆς τὰ παράγγελλμα.